

'Waar ga ik het geld vandaan halen?'

De ervaring van financiële stress door Amsterdamse studenten

Onderzoek uitgevoerd door ASVA studentenvakbond, portefeuille studentenwelzijn.

Publicatiedatum: oktober 2024

Coverfoto: protestbord van het protest tegen de studieschuldrente, Den Haag, oktober 2023, door Violet Willems.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inleiding	6
Wat is financiële stress?	7
Financiële problemen en psychische problemen.....	7
Maatschappelijke context van financiële stress	9
Studiefinanciering en prestatiedruk.....	9
Kosten van levensonderhoud.....	11
Huisvesting.....	12
Financiële stress onder internationale studenten.....	13
Onderzoeksmethode en uitvoering	15
Resultaten	18
Mentaal welzijn.....	18
Studieverloop.....	19
Sociaal leven.....	20
Ontspanning, vrijetijdsbesteding en hobby's.....	20
Fysieke gezondheid.....	21
Woonsituatie.....	22
Bespreekbaarheid, hulp en toekomstvisie.....	23
Discussie	25
Conclusie en aanbevelingen	26
Literatuur	27
Bijlage 1: Werving participanten	30
Bijlage 2: Interviewvragen	31
Bijlage 3: Interviewtranscripten	33

Voorwoord

Mijn dank gaat uit naar iedereen van ASVA die heeft bijgedragen aan dit onderzoek en naar de studenten die ik mocht interviewen. Naar Sofie Wortelboer voor haar bijdrage over de situatie van internationale studenten, naar William Clairbois voor het literatuuronderzoek rondom armoede en financiële stress, naar Lily George en Quinten Dam voor het meedenken aan en het geven van feedback op het onderzoek gedurende de opzet en de uitvoer en naar Emma van Elburg, Ide Hiemstra en Sofie Wortelboer voor het geven van feedback en steun bij de afronding van het onderzoek. Ook ben ik de studenten met financiële stress, die een deel van hun schaarse tijd en energie hebben besteed aan het beantwoorden van mijn vragen, erg dankbaar voor hun deelname en hun inzichten. Ik hoop dat dit onderzoek zal bijdragen aan meer begrip bij beleidsmakers van onderwijsinstellingen voor studenten die financiële stress ervaren. Daarnaast hoop ik dat dit onderzoek en de aanbevelingen die worden gedaan gaan leiden tot verbeteringen in de organisatie van meer mogelijkheden voor hulp en steun aan studenten met financiële stress.

Violet Willems
Medewerker Studentenwelzijn
Oktober 2024

Inleiding

Het studentenleven van een gedeelte van de Amsterdamse studenten wordt bepaald door financiële stress, constateert ASVA studentenvakbond, aan de hand van signalen die bij de vakbond binnenkomen. Om hoeveel studenten dit gaat en in welke mate zij financiële stress ervaren, is echter niet bekend. Eerdere grote onderzoeken, bijvoorbeeld die van onder andere het Trimbos-instituut en het RIVM, zoals de *Monitor Mentale Gezondheid en Middelengebruik* uit 2021 en *Harder Better Faster Stronger?* uit 2023 richtten zich niet uitvoerig op de ervaring van financiële stress en de gevolgen daarvan voor het mentale welzijn van studenten. ASVA denkt dat in deze onderzoeken de rol van financiële stress in het leven van studenten wordt onderschat. Daarom is er in dit onderzoek gekozen voor een kwalitatieve benadering van het onderwerp, met als doel het in kaart brengen van de rol van financiële stress in verschillende facetten van het leven van studenten. Om de onderzoeksvraag "Hoe ervaren studenten financiële stress?" te beantwoorden, is gevraagd naar de invloed van financiële stress op het mentaal welzijn, studieverloop, sociaal leven, ontspanning, vrije tijd en hobby's, fysieke gezondheid, woonsituatie, bespreekbaarheid, hulp en toekomstvisie. Ook is de specifieke context van Amsterdam meegenomen.

In het eerste hoofdstuk worden de bestaande omschrijvingen van financiële stress besproken, en wordt er uitgelegd van welke omschrijving is uitgegaan in dit onderzoek. In het tweede hoofdstuk wordt de maatschappelijke context van studeren aan het hbo en wo in 2024 beschreven, waarbij er aandacht wordt besteed aan factoren die in Amsterdam relatief meer spelen dan in sommige andere studentensteden, zoals het enorme kamertekort en de hoge huren, evenals het hoge aantal internationale studenten. Het derde hoofdstuk beschrijft hoe er in dit onderzoek te werk is gegaan. De resultaten worden besproken in hoofdstuk vier, waarna hoofdstuk vijf de discussie weergeeft. In hoofdstuk zes wordt de conclusie besproken en worden er aanbevelingen gedaan waarmee onderwijsinstellingen studenten met financiële stress kunnen helpen.

Wat is financiële stress?

Financiële stress is een subjectieve ervaring. Studenten kunnen bijvoorbeeld stress om geld ervaren wanneer ze hun studieschuld steeds sneller zien oplopen en niet zeker zijn van een goedbetaalde baan en een betaalbare woning na hun studie. Hier richtte de *Monitor Mentale Gezondheid en Middelengebruik* zich op. Bij deze omschrijving van financiële stress hoeft er geen sprake van armoede of financiële problemen in de huidige situatie te zijn. Maar financiële stress kan ook inhouden dat een student die alle mogelijke zeilen heeft bijgezet door maximaal te lenen en fulltime te werken naast hun studie, zich bijvoorbeeld nog steeds niet genoeg kwalitatieve voeding kan permitteren. In het laatste geval gaat de financiële stress gepaard met financiële problemen door geldtekort; armoede. Hierop richt dit onderzoek zich.

Belangrijk om te vermelden is dat iemands capaciteit tot omgaan met stress beïnvloed wordt door factoren waar mensen niet voor gekozen hebben, zoals opgroeien in armoede. Tim 's Jongers beschrijft in zijn boek *Armoede uitgelegd aan mensen met geld* hoe de eerste duizend dagen vanaf conceptie een blauwdruk vormen voor de manier waarop iemand omgaat met stress. Zodoende kan opgroeien in een gezin met problemen zoals armoede, huiselijk geweld en psychische problemen van de ouders, waaronder depressie en verslaving, iemands vermogen tot omgaan met financiële stress verminderen. Op deze manier wordt armoede vaak intergenerationeel doorgegeven ('s Jongers, 2024).

Om financiële stress te meten en hierin zowel de financiële situatie als het gevoel daarbij mee te nemen, gebruikt het Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag een vragenlijst bestaande uit twaalf vragen. Deze vragenlijst, de Psychology Inventory of Financial Scarcity (hierna: PIFS), meet in hoeverre mensen de volgende vier aspecten van geldstress ervaren:

- Vaak te weinig geld hebben;
- Geen controle hebben over geldzaken;
- Veel zorgen maken over geld;
- Vooral bezig zijn met geldzaken op korte termijn (Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag, z.d.).

De deelnemers aan dit onderzoek ervaren helaas al deze aspecten van financiële stress.

Financiële problemen en psychische problemen

Het is bekend dat (langdurige) stress vaak leidt tot psychische problemen. Het verband tussen het hebben van financiële problemen en psychische problemen is bij volwassenen onderzocht. Volgens een panelonderzoek van het Trimbos-instituut hangt het hebben van financiële problemen sterk samen met het hebben van psychische klachten. Blijvende financiële problemen zorgen voor geldstress en versterken de mate waarin mensen angst- en depressieklachten ervaren. Dit verband is tweezijdig; financiële problemen verhogen de kans op

psychische problemen, en mensen met psychische problemen hebben meer kans op financiële problemen ("Financiële Situatie van Mensen met Ernstige Psychische Aandoeningen", 2022). Volgens Van der Velden et al. kunnen financiële problemen de mentale gezondheid zelfs binnen een termijn van één jaar ondermijnen (Van der Velden et al., 2022).

Een andere factor die mogelijk meespeelt in dit tweezijdige verband, is dat armoede de cognitieve capaciteiten van mensen vermindert, volgens een veel aangehaald onderzoek van Mani et al. (2013). De onderzoekers vermoeden dat armoede-gerelateerde zorgen mentale middelen of energie gebruiken, die daardoor niet meer ingezet kunnen worden voor andere taken, zoals keuzes maken (Mani et al., 2013).

Zo bezien is armoede een vicieuze cirkel: zodra er financiële problemen ontstaan is er een groter risico op psychische problemen en meer kans op vermindering van de cognitieve capaciteiten. Daardoor kan het mogelijk moeilijker worden om de financiële problemen op te lossen. Daarnaast betekent een tekort aan geld dat een persoon - in ieder geval een gedeelte van de tijd - niet kan voorzien in al diens basisbehoeften. Het is te verwachten dat dit effect zal hebben op de mentale gesteldheid van een persoon. Onder basisbehoeften kan onder andere psychische of fysieke zorg vallen. Dit is ook wat Tim 's Jongers in zijn boek *Armoede uitgelegd aan mensen met geld* beschrijft, namelijk dat mensen in armoede de zorg die ze nodig hebben vaak niet kunnen betalen, wat volgens hem uiteindelijk vaak leidt tot duurdere zorg, want uitgestelde zorg is dure zorg ('s Jongers, 2024).

Maatschappelijke context van financiële stress

De contextuele aspecten van financiële stress die in dit hoofdstuk beschreven worden zijn studiefinanciering, de stijgende kosten van levensonderhoud en huisvesting in Amsterdam. Ook wordt er besproken hoe enkele omgevingsfactoren voor internationale studenten anders kunnen uitpakken dan voor studenten uit Nederland.

Studiefinanciering en prestatiedruk

Zoals gezegd hebben onderzoeken naar de mentale gezondheid van Nederlandse studenten in het hoger onderwijs een brede bespreking van het onderwerp financiële stress overgeslagen. De *Monitor Mentale Gezondheid en Middelengebruik* van het Trimbos-instituut uit 2021 beschrijft alleen dat een hoge huidige studieschuld, waarbij een schuld van 50.000 euro of meer geldt als hoog, en vooral een hoge verwachte toekomstige studieschuld (hier geldt 40.000 euro of meer) gepaard gaan met een slechter mentaal welzijn en het vaker aanwezig zijn van psychische klachten (Dopmeijer et al., 2021). De richting van dit verband is niet onderzocht. Hoe hoger de verwachte of huidige studieschuld, hoe hoger de kans op (veel) financiële stress; 50 procent van de studenten met een huidige studieschuld ervaart (heel) veel financiële stress, schrijven Dopmeijer et al. (2021). Hier is dus alleen gekeken naar de invloed op het mentale welzijn van een hoge (verwachte) studieschuld en niet naar de invloed op het mentale welzijn van huidige financiële problemen en/of geldtekorten die studenten mogelijk in het dagelijks leven ervaren. Wel kan hieruit geconcludeerd worden dat het hebben van een hoge studieschuld op zich al een voorspeller kan zijn van (heel) veel financiële stress, een minder mentaal welzijn en het hebben of krijgen van psychische klachten.

Voor een deel van de pechgeneratiestudenten, studenten die onder het leenstelsel vallen en niet vanaf het begin van hun studie een basisbeurs hebben kunnen ontvangen, geldt dat zij een dergelijke studieschuld hebben opgebouwd. Degenen die vier jaar studeerden onder het leenstelsel kunnen weliswaar 1.640 euro tegemoetkoming krijgen, maar dat zet voor de meesten geen zoden aan de dijk. 1.640 euro is namelijk nog geen tiende van de gemiddelde studieschuld, die in 2023 volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek 17.100 euro bedroeg (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2023). Volgens het CBS is in 2024 het aantal studenten met een hoge studieschuld toegenomen; bijna 350 duizend mensen hebben een studieschuld van meer dan 30.000 euro, waarvan er bijna 140 duizend een schuld hoger dan 50.000 euro hebben en 1,7 duizend studenten zelfs meer dan 100.000 euro schuld (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024).

Veel van deze pechgeneratiestudenten zullen bovendien een veelvoud van de tegemoetkoming moeten gaan terugbetalen aan rente op hun studieschuld. In 2022 werd aangekondigd dat deze vanaf 2023 zou stijgen van nul procent naar 0,46 procent. Vanaf 2024 is deze vervijfvoudigd naar 2,56 procent, en in 2025 is de rente op studieschulden 2,57 procent. Volgens de Landelijke Studentenvakbond (LSVb) betekent de nieuwe rente dat veel studenten hun studieschuld zien verdubbelen (Van Goinga, 2024). Huidig voorzitter van de LSVb Abdelkader Karbache maakt

zich naar aanleiding van de renteverhoging grote zorgen over de financiële positie van studenten en zegt hierover:

Studenten moeten de éne na de andere financiële klap incasseren. De uitwonende beurs is omlaag gegaan, terwijl huren en collegegeld blijven stijgen. Het is onacceptabel dat de politiek dan weg blijft kijken nu onze studieschuld ook de pan uit blijft rijzen. (Van Goinga, 2024).

Karbache vindt het dus onacceptabel dat de politiek niets doet voor studenten, terwijl zij financieel op talloze manieren geraakt worden.

De grootste zorgen maken belangenorganisaties van studenten zich over de langstudeerboete die in het hoofdlijnenakkoord van de nieuwe coalitie in 2024 is aangekondigd. Deze boete zal studenten die, om welke reden dan ook, meer dan een jaar uitlopen ten opzichte van de nominale duur van hun studie, 3.000 euro per jaar gaan kosten, bovenop hun collegegeld. Volgens een brandbrief geschreven door het ISO, LSVb, LKvV, JOBmbo en ondertekend door 40 maatschappelijke en politieke jongerenorganisaties, zorgt de maatregel voor een hogere financiële druk, verslechtert deze hun mentale welzijn en bedreigt deze boete de toegankelijkheid van het vervolgonderwijs (Miché et al., 2024). Zij uiten hun zorgen:

[...] over de gevolgen van de langstudeerboete voor het welzijn van studenten. Zoals uit eerder onderzoek blijkt, heeft een groot deel van de studenten te maken met prestatiedruk, stress en mentale klachten; zij ervaren momenteel veel druk om nominaal af te studeren. Een langstudeerboete vergroot deze druk en verergert mentale welzijnsproblematiek onder studenten. Naast toenemende druk wordt het ook voor studenten met mentale problemen moeilijker gemaakt om langer over hun studie te doen, terwijl dit gezien hun mentale conditie soms wel noodzakelijk is. (Miché et al., 2024).

De briefschrijvende organisaties gaan dus ervan uit dat de langstudeerboete problemen met het mentale welzijn van studenten verergert, mede doordat studenten die voor hun mentale welzijn iets meer tijd nodig hebben, deze tijd niet kunnen nemen.

De situatie ziet er beter uit voor studenten die in 2023 zijn begonnen met studeren. Vanaf studiejaar 2023-2024 is de basisbeurs heringevoerd. Studenten die in dat jaar zijn begonnen met een studie hebben er vier jaar recht op, en studenten die al studeerden hebben er vanaf dan ook recht op, totdat zij vier jaar gestudeerd hebben. Tijdens het studiejaar 2024-2025 bedraagt de basisbeurs voor uitwonende studenten 302,39 euro. Het jaar ervoor gold er een tijdelijke koopkrachtmaatregel van een extra 164,30 euro per maand, als inflatiecorrectie. Het Nibud heeft tijdens de looptijd van de de koopkrachtmaatregel een onderzoek uitgevoerd naar de financiële situatie, het financiële gedrag en de financiële keuzes van hbo- en wo-studenten. Één van de conclusies is dat de basisbeurs en de tijdelijke koopkrachtmaatregel hebben bijgedragen aan het financieel sterker en zelfstandiger worden van studenten ten opzichte van 2021 (Groen et al., 2024). Er wordt echter ook geconcludeerd dat de financiële situatie van hbo- en wo-studenten kwetsbaar blijft. Redenen hiervoor zijn dat ze worstelen met hoge woonlasten

en krapte op de woningmarkt, wat hen noopt tot het betalen van zeer hoge woonlasten of noodgedwongen thuis blijven wonen. Ook de zorgen om de studieschuld blijven groot; volgens de onderzoekers nemen de aangekondigde compenserende maatregelen van de overheid deze zorgen niet weg (Groen et al., 2024).

Het onderzoek *Harder Better Faster Stronger* door het Trimbos-instituut, het RIVM en het Expertisecentrum Inclusief Onderwijs (ECIO) bouwt voort op de eerder genoemde *Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik*. Dit nieuwe onderzoek, gepubliceerd in 2023, brengt prestatiedruk onder hbo- en wo-studenten in kaart en inventariseert de risico- en beschermende factoren voor stress en prestatiedruk. Hierbij wordt aandacht besteed aan het belang van financiële zekerheid als beschermende factor tegen prestatiedruk en als tegenhanger van financiële stress. Over financiële stress wordt het volgende geconcludeerd:

Uit alle deelonderzoeken komt naar voren dat financiële stress een belangrijke risicofactor is. Studenten ervaren veel stress en druk vanuit hun huidige financiële situatie, die gekenmerkt wordt door groeiende vaste lasten vanwege de hoge kamerprijzen, inflatie en stijgende energierekeningen. Door de hoge vaste lasten moeten studenten vaak veel werken naast hun studie en andere verplichtingen, wat de draaglast van studenten verhoogt. Daarnaast bouwen veel studenten een hoge studieschuld op om rond te kunnen komen in deze dure tijd. Studenten ervaren hierdoor ook veel stress en prestatiedruk over hun toekomstige financiële situatie, in hoeverre ze in staat zullen zijn om hun studieschuld terug te kunnen betalen en bijvoorbeeld een hypotheek af te kunnen sluiten. (Dopmeijer et al, 2023, p. 37)

Volgens de onderzoekers wordt de huidige situatie van studenten gekenmerkt door groeiende vaste lasten als gevolg van huur, inflatie en stijgende energierekeningen. Hierdoor moeten studenten veel werken naast hun studie, en bouwt een aantal alsnog hoge studieschulden op. Door zowel hun huidige financiële situatie als door hun toekomstige financiële situatie ervaren ze veel stress en druk, volgens de onderzoekers. Dopmeijer et al. (2023) geven de volgende aanbevelingen om de financiële zekerheid van studenten te verbeteren: verhoging van de basisbeurs, compenseren van studenten die onder het leenstelsel vielen, het aan banden leggen van de huurprijzen voor studentenkamers, verhoging van stagevergoedingen, zorgen voor een werkvergunning voor internationale studenten en verlaging van de studielast waardoor studenten meer tijd kunnen besteden aan een bijbaan.

Kosten van levensonderhoud

Eerder werd al genoemd dat studenten stress en druk ervaren door de situatie van gestegen vaste lasten (Dopmeijer et al., 2023). Dit is gemeten vóór de tijdelijke koopkrachtmaatregel van kracht was. Het Nibud studentenonderzoek naar de geldzaken van mbo- hbo- en wo-studenten, gepubliceerd in 2024, is gedaan over de periode waarin deze maatregel van kracht was. Destijds vonden de onderzoekers dat 57 procent van de hbo- en wo-studenten (heel) makkelijk kon rondkomen, 35 procent niet moeilijk en niet makkelijk kon rondkomen, en 9 procent (heel)

moeilijk kon rondkomen (Groen et al., 2024). Waarschijnlijk ligt het percentage studenten dat (heel) moeilijk kan rondkomen in oktober 2024 hoger; met het wegvallen van de tijdelijke koopkrachtmaatregel vanaf 2024-2025 hebben studenten weer minder te besteden aan levensonderhoud. Onder deze kosten vallen de kosten die nodig zijn om te voorzien in de basisbehoeften van een persoon, namelijk voedsel, huisvesting, kleding, gezondheidszorg, onderwijs en vervoer. Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) stelt dat de financiële druk op jongvolwassenen (alle jongvolwassenen, waaronder niet-studerenden) door de stijgende kosten van levensonderhoud is toegenomen (*Oorzaken en Gevolgen van Geldzorgen Bij Jongeren | Nederlands Jeugdinstituut, z.d.*). Zo steeg het collegegeld van WO-studenten sinds collegejaar 2022-2023 door inflatie ieder jaar meer; in 2023-2024 kost collegegeld 216 euro meer dan het jaar ervoor. Voor collegejaar 2024-2025 is een prijsstijging van 70 euro aangekondigd. De snelheid van prijsstijging lijkt dus af te nemen, maar goedkoper wordt het collegegeld ook niet. Ook het openbaar vervoer wordt duurder. NS heeft voor 2025 een prijsstijging van zes procent aangekondigd (Nederlandse Spoorwegen, 2024). Voor uitwonende studenten is het, bijvoorbeeld door hun bijbaan, niet altijd mogelijk om naar hun ouders en terug te reizen op de dagen dat hun gratis OV-abonnement geldt. Als hun ouders bijvoorbeeld in Zeeland, Groningen of Limburg wonen, kunnen studenten alsnog meer dan 15 euro moeten betalen; de maximale ritprijs voor deze treinreizen in Nederland bedraagt ongeveer 29 euro, waarvan studenten buiten hun gratis-reizen-dagen 60 procent moeten betalen.

De gevolgen van geldzorgen onder jongeren volgens het NJI zijn stress, schaamte, en in het geval dat jongeren schulden maken, bedreiging van de toekomstkansen (*Oorzaken en Gevolgen van Geldzorgen Bij Jongeren | Nederlands Jeugdinstituut, z.d.*). Het instituut schrijft dat stress op andere vlakken van hun leven doorwerkt, waardoor ze zich minder goed kunnen concentreren. Ook bemoeilijkt dit het plannen en vooruitkijken en voelen ze zich meer moe, wat hun opleiding of werk, sociale leven, gezondheid en woonsituatie beïnvloedt. Ook schamen jongeren zich voor hun geldproblemen, waardoor ze zich eenzaam voelen en vaak niet om hulp vragen (*Oorzaken en Gevolgen van Geldzorgen Bij Jongeren | Nederlands Jeugdinstituut, z.d.*).

Huisvesting

Bij een maximale lening komt er maandelijks een hoop geld binnen, maar wat als je vervolgens bijna alles weer kwijt bent aan huur? Cijfers van de gemiddelde kamerprijs over alle aanbieders in Amsterdam zijn niet bekend, maar op het platform Kamernet was in 2023 de gemiddelde huurprijs 947 euro per maand, zoals te lezen in een rapport van Kamernet (2024). Studenten in Amsterdam hebben door de wooncrisis nauwelijks te kiezen als het op huur aankomt; velen mogen in hun handjes knijpen als ze een kamer kunnen bemachtigen. Voor een deel van de studenten is het, kijkend naar de afstand tot de universiteit, mogelijk om in hun ouderlijk huis te blijven wonen en van daaruit te studeren, maar op jezelf gaan wonen is wel een belangrijke stap richting volwassenheid, volgens Hannes van de Ven van het NJI (*Studenten Gaan Minder Vaak op Kamers | Nederlands Jeugdinstituut, 2023*). Studenten die van ver komen, met name internationals, zijn nog kwetsbaarder wat betreft huisvesting. Zij moeten koste wat kost zorgen dat ze een kamer in de buurt van hun universiteit behouden, want terugverhuizen naar hun

ouders betekent het einde van hun studie, onder andere doordat ze niet meer aan de aanwezigheidsplicht kunnen voldoen.

Financiële stress onder internationale studenten

Internationale studenten in Amsterdam ervaren aanzienlijke financiële stress als gevolg van hoge kosten van levensonderhoud, beperkte mogelijkheden om inkomen te genereren en verhoogde collegegeldtarieven. Amsterdam is een van de duurste steden in Europa, met studenten die tussen de €975 en €1.500 per maand nodig hebben voor uitgaven zoals huur, boodschappen en transport (Universiteit van Amsterdam, 2024). Vooral huisvesting is een grote uitdaging, met huurprijzen variërend van €650 tot €1.200 per maand (ibid.). Door het tekort aan betaalbare woonruimte worden veel studenten gedwongen om in slechte of verafgelegen woonomstandigheden te verblijven, wat leidt tot langere reistijden en extra kosten (ibid.).

Een recent onderzoek naar de relatie tussen studentenstatus (internationaal versus lokaal) en stressniveaus onder 2.196 studenten in Nederland toonde aan dat internationale studenten aanzienlijk meer stress ervaren dan hun Nederlandse medestudenten. Het onderzoek richtte zich op acht veelvoorkomende stressfactoren, waaronder financiële problemen, zorgen om gezondheid, relaties met familie en algemene levensuitdagingen. Uit de analyses bleek dat internationale studenten vooral meer stress rapporteren met betrekking tot hun financiële situatie en de gezondheid van dierbaren (Amanvermez et al., 2023). Deze verschillen bleven bestaan, zelfs na correctie voor demografische en mentale gezondheidsfactoren, zoals depressie en angst.

Bovendien worden internationale studenten beperkt in hun mogelijkheden om te werken, vaak door visumregels die hen toestaan maximaal 16 uur per week te werken tijdens het academisch jaar. Deze beperkte verdien capaciteit, in combinatie met de uitdaging om werk te vinden dat geen beheersing van de Nederlandse taal vereist, zorgt ervoor dat veel internationale studenten onvoldoende inkomen kunnen genereren. Hierdoor zijn ze vaak afhankelijk van financiële steun van hun familie, wat niet altijd duurzaam is, of moeten ze aanzienlijke schulden aangaan via leningen.

De hoge collegegelden voor niet-EU-studenten verergeren de financiële druk. In tegenstelling tot binnenlandse en EU-studenten, die profiteren van gesubsidieerde tarieven, betalen internationale studenten van buiten de EU vaak aanzienlijk hogere bedragen. Deze extra kosten, gecombineerd met de al hoge kosten van levensonderhoud, maken het moeilijk voor internationale studenten om financieel stabiel te blijven tijdens hun studie.

Deze financiële stress heeft vergaande gevolgen voor het welzijn van internationale studenten in Amsterdam. Het beïnvloedt niet alleen hun academische prestaties, maar ook hun mentale gezondheid en algemene kwaliteit van leven. De voortdurende druk om hun financiën te beheren in een omgeving met hoge kosten kan leiden tot gevoelens van angst, depressie en isolatie, omdat studenten zich overweldigd kunnen voelen door hun financiële omstandigheden.

Zonder adequate financiële ondersteuning en hulpmiddelen lopen internationale studenten het risico op ernstige problemen, wat het noodzakelijk maakt om deze kwesties aan te pakken via beleidswijzigingen en verbeterde ondersteunende diensten.

Onderzoeksmethode en uitvoering

Er is door middel van diepte-interviews onderzocht hoe de deelnemende studenten financiële stress ervaren, waarbij financiële stress gedefiniëerd is aan de hand van de vier genoemde aspecten van de PIFS, binnen de zojuist geschetste context van de toegenomen kosten van levensonderhoud, en toegenomen prestatiedruk en financiële stress door oplopende studieschulden, gebrek aan compensatie van betekenis op studieleningen, invoering van rente op studieleningen en de geplande invoering van de langstudeerboete.

Participanten voor het onderzoek zijn geworven via studieadviseurs van de Universiteit van Amsterdam. De oproep met de vraag aan studenten of zij ervaring hebben met financiële stress en of ze (anoniem) hun verhaal daarover willen doen, werd door studieadviseurs verspreid onder studenten, zie ook bijlage 1. Hierop namen 17 studenten per mail contact op om geïnterviewd te worden, waarvan er 6 geïnterviewd zijn. Vermoed wordt dat de anderen bij nader inzien geen tijd hadden om op korte termijn een uur in te plannen voor een interview.

De zes diepte-interviews zijn afgenomen op een semi-gestructureerde manier. Dit betekent dat er van tevoren vragen opgesteld waren over de onderwerpen die specifiek onderzocht werden, maar dat het interview de vorm aannam van een gesprek. Hierdoor hadden de interviewees alle ruimte om extra onderwerpen aan te snijden die volgens hen óók belangrijk waren, zodat ze hun volledige verhaal konden vertellen. De vragen die van tevoren waren opgesteld (zie bijlage 2) zijn in de interviews soms op een andere manier gesteld, als een deel van het onderwerp bijvoorbeeld al eerder in het gesprek besproken was. Er is gevraagd naar de impact van financiële stress op het mentaal welzijn, studieverloop, sociaal leven, ontspanning, vrije tijd en hobby's, fysieke gezondheid, woonsituatie en bespreekbaarheid, hulp en toekomstvisie van de studenten. De transcripten van de interviews zijn te vinden in bijlage 3. De interviews duurden tussen drie kwartier en anderhalf uur. De interviews met Sven en Máxima zijn gehouden in het Nederlands, de anderen waren in het Engels. De Engelstalige quotes uit de interviews die gebruikt zijn in de resultatensectie zijn zorgvuldig vertaald vanuit het Engels naar het Nederlands.

Tabel 1 geeft een overzicht van enkele achtergrondkenmerken van de zes participanten. De namen zijn fictief, omdat ze anoniem wilden blijven. Hun omgeving is namelijk niet op de hoogte van hun financiële stress, omdat die studenten zich hier te zeer voor schamen. De studierichtingen worden niet genoemd, omdat studenten dan mogelijk alsnog herkend zouden kunnen worden.

Enkele kenmerken van de deelnemende studenten

Participant	Leeftijd	Studiejaar	Recht op StuFi	International	Bijbaan
Eric	19	2	Nee, vanwege international-status	Niet- EER	25 tot 26 uur (incl. ZZP)

Máxima	41	3	Nee, vanwege leeftijd	EER	18 uur plus freelance
Kasper	20	2	Ja	EER	32 tot 54 uur
Sven	38	4	Nee, vanwege leeftijd	nee	N.v.t.
Alex	20	3	Ja	EER	16 tot 24 uur
Jana	20	1	Ja	EER	Binnenkort 2 tot 3 dagen per week van 8 uur

Tabel 1: Achtergrond participanten

De voornaamste oorzaken van geldtekort bij participanten die naar boven kwamen waren het niet kunnen ontvangen van studiefinanciering en/of het hebben van een heel hoge kamerhuur. Er is niet bij iedereen specifiek gevraagd naar hun huurprijs, maar de hoogste huren die genoemd werden, zijn Eric's huur van 900 euro en Kaspers huur van 1200 euro. Ze gaven aan dat ze heel graag goedkoper zouden willen wonen, maar dat ze geen goedkopere kamer kunnen vinden. Vijf van de zes studenten die deelnamen hebben een *international*-status. Twee van de zes studenten, waaronder één internationale student, zijn ouder dan 30 jaar. Vanaf 30 jaar hebben studenten geen recht meer op studiefinanciering. De overige drie EER-studenten met *international*-status kunnen wel studiefinanciering ontvangen, en maken hier ook gebruik van. Één student, Eric, is niet-EER-student, deze persoon is afkomstig uit de VS. Daarbij kan opgemerkt worden dat een universitaire studie in de VS ongeveer evenveel kost als een studie aan een Nederlandse universiteit voor studenten afkomstig uit de VS. Eric gaf aan dat hun ouders hen kunnen helpen met het collegegeld, dat in de VS evenveel gekost zou hebben, maar dat zij niet in staat zijn om te helpen met het verdere levensonderhoud. In dit geval heeft de student er dus niet voor gekozen om een duurdere studie in het buitenland te doen, terwijl er in het land van herkomst mogelijkheden waren om dezelfde studie goedkoper te volgen. Alle studenten werken. Eric heeft een contract van 8 uur per week en werkt daarnaast als freelance ZZP'er, en werkt daarmee in totaal 25 tot 26 uur per week. Hij studeert voltijd. Máxima heeft een contract van 18 uur per week en werkt daarnaast ook freelance als ZZP'er. Zij kan in combinatie met haar werk niet voltijd studeren, en studeert in deeltijd. Kasper werkt vier tot zes dagen in de week shifts van 8 of 9 uur, en studeert voltijd. Sven kan niet in loondienst werken omdat het inkomen van diens partner dan gekort zou worden. Ze leven nu samen van het AOW van Sven's partner, dat recentelijk met 25 procent gekort is. Soms kan Sven eraan informeel een bijles geven en daar iets aan bijverdienen. Sven is tevens mantelzorgverlener voor diens partner. Dit kan gezien worden als onbetaald werk, wat tijd en energie kost en hierdoor de tijd waarin er gestudeerd kan worden vermindert. Sven heeft op aandringen van de huisarts moeten besluiten om in deeltijd te gaan studeren. Alex werkt twee tot drie dagen in de week, shifts van 8 uur, en studeert voltijd. Jana begint op het moment van interviewen met twee tot drie dagen per week

werken, en studeert voltijd. Voor alle studenten geldt dat hun ouders niet of nauwelijks kunnen bijdragen aan het maandelijks rondkomen van hun kind, behalve voor Eric; zijn ouders betalen grotendeels zijn collegegeld, maar kunnen niet meer geven. Máxima's broer in Spanje heeft wel aangeboden dat hij haar kan helpen, als het nodig is, maar daar heeft ze tot nu toe geen gebruik van gemaakt. Af en toe stopt hij haar ook stiekem geld toe als ze daar is, en dat spaart ze. Volgens de regels van de overheid moet een internationale student minimaal 8 uur per week werken om de basisbeurs te ontvangen. Daarnaast mag een internationale student, zoals gezegd, maximaal 16 uur per week werken,  of voltijd in de maanden juni, juli en augustus, met een TWV. De arbeidsinspectie controleert dit. Aangezien de geïnterviewde studenten meer werken dan toegestaan, en nog steeds te maken hebben met financiële stress en te weinig geld, blijkt het dus binnen deze regels voor sommige studenten niet mogelijk te zijn om rond te komen.

Er waren enige ethische overwegingen in het spel bij de opzet van dit onderzoek. Zo werd er overwogen de deelnemers een financiële compensatie aan te bieden. Hier is uiteindelijk niet voor gekozen, omdat er gevreesd werd dat het aanbieden van een compensatie voor een interview mogelijk ook participanten zou aantrekken die minder last hebben van financiële stress, gezien de cultuur van meedoen aan een onderzoek dat geadverteerd wordt op de universiteit, om geld te verdienen. Dat zou de validiteit van de resultaten beïnvloeden. Uiteindelijk hebben de deelnemers zonder de belofte van compensatie gelukkig evengoed ervoor gekozen om geïnterviewd te worden. Toen er na het interview gevraagd werd hoe zij het interview ervaren hadden, gaven zij aan dat zij het waardeerden om gehoord en serieus genomen te worden met hun financiële problemen. De deelnemers die vragen hadden, kregen naderhand hulp aangeboden in de vorm van bijvoorbeeld iets uitzoeken wat betreft de regelingen die in Nederland gelden. Ook werden de buurtteams benoemd, daar is ook onder andere budgethulp beschikbaar. Soms werd er in het interview zelf ook een uitstapje gemaakt door het te hebben over praktische zaken waar ze nog niet van wisten en die hen misschien zouden kunnen helpen.

Resultaten

Bij alle geïnterviewde studenten was er sprake van financiële stress, met als aanleiding concreet tekort aan geld. Hieronder zullen de bevindingen per deelvraag besproken worden. Daarbij is besloten om door middel van quotes de studenten als het ware zelf aan het woord te laten.

Mentaal welzijn

Máxima, Jana en Alex vertelden dat de stress die zij voelen door na te denken over hun financiële situatie ze angstig en gedeprimeerd laat voelen.

Máxima: "Ik heb geleerd om een beetje afstand te houden, en dan een beetje perspectief te krijgen, want soms krijg ik het echt benauwd, echt benauwd." Ook vertelt ze dat ze in oktober jarig is en dat ze in de laatste week van oktober, die onderwijsvrij is, ieder jaar naar huis in Catalonië probeert te gaan om haar ouders te zien. Toen ze laatst een jaar van tevoren wilde boeken en zag dat de tickets al onbetaalbaar waren, moest ze huilen, zegt ze.

Jana: "Ik ben heel angstig, in ieder geval. En ik voel me ook een beetje beperkt, en daarnaast, ik word er heel verdrietig en depressief van. Omdat ik bijvoorbeeld zie dat sommige van mijn vrienden kunnen uitgaan [...] en ik weet dat ik dat niet kan." Ze voelt zich angstig en gedeprimeerd omdat zij zich niet kan permitteren wat haar vrienden wel kunnen.

Alex vertelt dat zij al een tijdje toenemend last heeft van angsten. Alex: "Ik heb last van *anxiety*. Dus het gaat niet zo goed. Want iedere dag moet je erover nadenken. Het is een dagelijkse stress, en het bouwt steeds meer op." Ook heeft zij toen de situatie minder stabiel was dan nu, financieel trauma opgelopen: "De dingen waar ik in mijn eerste jaar doorheen ging hebben me een hoop, financiële angst, of trauma, denk ik, gegeven." In de laatste deelvraag komt terug hoe dit doorwerkt in haar toekomstperspectief.

Kasper vertelt dat de financiële stress een erg slechte invloed op hem heeft. Ook al is hij helemaal kapot van al zijn werkshifts, hij neemt altijd een extra shift aan wanneer zijn manager hem laat weten dat er nog een vrij is gekomen. Kasper: "En dan komt het tot een punt waar ik mezelf compleet overwerk, en me een zombie voel."

Eric legt uit dat zijn moeder hem geleerd heeft om zijn mentale gezondheid als prioriteit te zien, en dat daar bij hoort om geld opzij te zetten voor sociale activiteiten. Hij zegt dat het goed is gesteld met zijn mentale gesteldheid sinds hij in Amsterdam woont, dat hij houdt van de versie van zichzelf die hier woont, dat hij houdt van de plek en dat hij 'zijn soort mensen' gevonden heeft in zijn vrienden hier. Maar hij is ook bang om dat alles te verliezen, en dat levert hem stress op: "Het is ook een beetje eng dat ik misschien een keer de huur niet kan betalen, en dat ik dan achter ga lopen. Het is lastig om het dan weer in te halen. Dus er is een beetje stress. Het is een soort angst. Aan de ene kant motiveert het me om harder te werken, maar het kan ook disruptief werken. Weet je, soms schaadt het mijn nachtrust een beetje, of soms heb ik plotseling een beetje het gevoel van: wat ben ik aan het doen? Ik zou eigenlijk moeten werken nu, of zoiets."

Sven ging vooral in op de fysieke aspecten van financiële stress.

Máxima, Jana, Alex en Kasper ervaren dus dat hun mentale gezondheid geschaad wordt door de financiële stress en door uitputting. Hierdoor ervaren ze bijvoorbeeld benauwdheid, angst, depressieve gevoelens en verdriet om dingen die ze moeten laten. Alex heeft zelfs financieel trauma opgelopen. Eric ligt weleens wakker van de stress, maar lukt het over het algemeen om te focussen op de goede kanten van zijn verblijf in Amsterdam, namelijk zijn nieuwe vrienden en de stad.

Studieverloop

Sven moet zijn gezondheid boven studie stellen. Hij vertelt dat het voor hem niet mogelijk is om voltijd te studeren, omdat het is misgegaan met zijn gezondheid toen hij dat deed, doordat het te intensief was naast zijn andere plichten. Sven: “Op doktersadvies moet ik het nu een half jaar wat rustiger aan doen. En zorgen dat ik weer helemaal op krachten kom. Dan kan ik weer verder. Wat dan wel betekent dat ik verder studievertraging oploop. Maar ja, het is niet anders.” Helaas loopt hij daardoor weer meer studievertraging op, zodat het nog langer duurt voor hij zijn studie heeft afgerond en een beter betaalde baan kan vinden. Ook zegt hij: “wat ik wil zeggen, is dat de financiële stress erg vervelend is. Het kan ook de kwaliteit van het studeren beïnvloeden. Of dat je je teveel zorgen maakt. Of rare fouten maakt in een scriptie.”

Eric stelt dat de financiële stress niet zoveel effect op zijn studie gehad heeft, omdat zijn studie weinig contacturen heeft. Maar hij moet soms wel kiezen tussen naar de colleges gaan en werken. Eric: “Het heeft niet zoveel effect gehad. Ik heb het geluk dat mijn studie niet zo intens is. Maar laatst moest ik werken terwijl ik les had, en ik dacht: wat moet ik nu prioriteren? Waarschijnlijk werk in plaats van studie, maar dan mis ik bijvoorbeeld een heel belangrijke werkgroep, en dan heb ik de week erna geen idee waar het over gaat. De impact op studie is niet al te groot, maar het is vervelend om die keuzes te moeten maken.”

Alex' studie kwam in de knel toen haar laptop stuk ging. Alex: “Een vriend vroeg: waarom koop je niet gewoon een nieuwe laptop? En ik dacht: waarvan, met welk geld? Hoe ga ik eraan komen? Het is òf ik kan eten en mijn huur betalen maar ik heb geen tijd om te studeren, of ik kan wel studeren, maar dan heb ik geen geld voor eten en huur...”

Kasper probeert zijn studie die hij mist als hij werkt in te halen op dagen dat hij vrij is. “Als ik vier dagen per week werk... de studielast is ook minimaal 40 uur per week. Dus ik moet het later inhalen. Tot nu toe werkt het, ik heb nog geen vak niet gehaald. En ik wil ook mijn prioriteit bij studie leggen. Ik bedoel, daarvoor ben ik hier, weet je, ik ben hier niet om me dood te werken. Ik kom hier om onderwijs te volgen.”

Máxima begon met voltijd studeren, maar heeft na drie weken moeten besluiten om in deeltijd verder te studeren. Máxima: “En dat heeft echt mijn academische leven gered. En ik volg altijd maar één vak per blok. Ook als ik het vak niet haal. Ik ga het niet opnieuw volgen naast een ander vak. Ik doe één vak per blok en dat lukt een beetje.”

Alle studenten zijn dus in de knel gekomen met hun studie en werk. De mate waarin loopt uiteen van het niet kunnen bijwonen van belangrijke werkgroepen, tot het uitstellen van vakken omdat het volledige programma fysiek en mentaal onhaalbaar is. De financiële stress kan ertoe leiden dat studenten rare fouten maken in een scriptie bijvoorbeeld.

Sociaal leven

Máxima en Eric is het redelijk goed gelukt om hun sociale leven niet te zeer geschaad te laten worden door de financiële stress en het geldtekort. Máxima ervaart veel steun van haar vrienden en kennissen, zie ook deelonderwerp 'bespreekbaarheid, hulp en toekomstvisie'. Zoals gezegd heeft Eric van huis uit het belang van sociale activiteiten meegekregen, en om daarvoor te sparen.

Kasper vindt het niet makkelijk om tijd te vinden om met vrienden af te spreken, maar hij vindt het erg belangrijk, en plant afspraken met vrienden ver vooruit. Gelukkig woont hij samen met zijn beste vriendin, want zijn andere vrienden kan hij niet vaak zien. Kasper: "Ik zou natuurlijk ook kunnen leven als, hoe noem je die? Een kreeft. Leven op water en brood. Mijn huis niet uit komen, behalve voor werk en school. Maar wat is dat voor leven? Zo wil ik echt niet leven. Ik wil nog steeds afspreken met vrienden, soms wat wiet roken, wat plezier hebben."

Zoals gezegd heeft Jana er moeite mee dat ze niet zomaar mee uit kan gaan met haar vrienden. De financiële stress belemmert haar in hoeveel contact ze met hen kan hebben. Jana: "Een koffie bestellen is niet altijd mogelijk voor mij. En dan moet ik daaraan denken, in plaats van dat ik er gewoon van kan genieten. En ik denk dat het me er soms van weerhoudt om te genieten van met mensen zijn. En er is ook zoiets simpels als wanneer je een vriend wil bezoeken maar diegene net iets verder weg woont, in de buitenwijken van Amsterdam. Dan wil je de trein nemen of een ander soort openbaar vervoer, maar dat kost ook veel geld voor internationale studenten. Het lijkt erop dat alles wat je wil doen, geld kost."

De sociale situatie van Alex en Sven is waarschijnlijk het lastigst. Alex: "De uren die ik heb gebruik ik om te rusten, en om alleen te zijn. Die uren spendeer ik slapend, want dat is het enige dat ik kan doen, zo uitgeput ben ik dan. Maar dat heeft ervoor gezorgd dat ik veel vriendschappen verloren heb, dat vind ik echt erg." Ze heeft bijna geen energie over om vrienden te zien.

Sven zegt dat hij niet zoveel sociaal leven heeft. Sven: "Het is gewoon heel moeilijk om uit te gaan. Om een stad in te gaan. Dus om die reden is het wel eens wat eenzaam, inderdaad."

Waar het Máxima en Eric lukt om hun vriendschappen te onderhouden, en Kasper en Jana met veel moeite, lukt dit Alex en Sven niet. Het verliezen van haar vrienden, en het niet kunnen zien van mensen door uitputting doet Alex verdriet, en Sven zegt dat hij het graag anders had gewild, en dat hij zich eenzaam voelt.

Ontspanning, vrijetijdsbesteding en hobby's

Vrije tijd om niets te doen ter ontspanning en om zich bezig te houden met hun hobby's hebben de studenten nauwelijks.

Alex vertelt dat ze zeven dagen per week actief iets moet doen voor studie of werk. Dit is heel zwaar voor haar. Alex: "Ik voelde me heel, heel, heel verdrietig en heel, heel uitgeput, omdat ik nooit even een mentale pauze kan nemen." Gevraagd naar haar vrijetijdsbesteding geeft Alex aan altijd te moeten studeren wanneer ze niet werkt: "Er is eigenlijk geen tijd over voor vrije tijd en hobby's, al deze tijd steek ik in studeren. Mijn studie is best veel in de zin van dat er veel

leeswerk is en er een hoop deadlines zijn. Daardoor heb ik niet veel vrije tijd, wat ik niet erg vind, want ik vind mijn studie interessant. Maar op de dagen dat ik technisch gezien vrije tijd zou kunnen hebben, heb ik dat niet, omdat ik dan werk.”

Ook Máxima vindt haar studierichting interessant, en ze kan er van genieten: “Soms vragen mensen weleens, heb je geen hobby’s? Mijn hobby is een soort van mijn bachelor. Dat moet ik eigenlijk niet zeggen, want het is best *serious shit*. Maar ik geniet wel. Ik beseft dat ik echt een privilege heb.” Met dat laatste bedoelt ze dat ze alsnog een bachelor kan volgen op haar eenenveertigste, nadat ze haar bachelor vroeger niet kon afronden vanwege geldtekort. In Spanje kan dat niet, zegt ze.

Eric heeft naast vrienden zien, sport als een hoge prioriteit, en gaat naar de sportschool.

Kaspers hobby is videogames spelen. Als hij ‘s avonds om 22 uur moe thuiskomt van een volle dag, heeft hij meestal geen energie meer om vrienden te zien. Soms gaat hij in plaats daarvan, als hij tijd heeft, een paar uur gamen.

Op de vraag welke invloed financiële stress heeft op haar vrije tijd en hobby’s zegt Jana dat ze daar weinig geld en tijd voor heeft. “In Polen speelde ik tennis, en hier zijn daar verenigingen voor maar die kosten ook iets. Ik snap dat tennis best prijzig is. Dus ik ben gestopt met sporten, maar misschien kan ik het weer betalen zodra ik begin met mijn nieuwe werk, maar dan is er het probleem van tijd.” Ze zegt dat al haar hobby’s vooral gebaseerd zijn op sport, en dat ze ook wel yoga zou willen doen, maar dat ook de prijs daarvan optelt.

Sven heeft thuis instrumenten die hij kan bespelen, wat hij beschouwt als zijn hobby. Ook hij kan sport niet betalen: “Maar het is niet zo dat ik deel kan nemen aan een sportclub, bij wijze van spreken. Dat zou dan te duur zijn.”

Alex en Máxima kunnen geen tijd vrijmaken, maar genieten wel van hun studie. Alex heeft daar veel last van, waar Máxima er vooral positief naar probeert te kijken. Kasper speelt soms een videogame, en Eric zorgt dat hij kan sporten. Jana zou graag sporten, maar kan het niet betalen, en Sven maakt thuis soms muziek met eigen instrumenten.

Fysieke gezondheid

De fysieke gezondheid van alle studenten staat onder druk door hoeveel ze werken en studeren. Tegelijkertijd kunnen ze echt niet ziek worden of gewond raken omdat ze de zorg niet kunnen betalen, en moeten ze blijven werken om hun huur te kunnen blijven betalen. Ook kunnen sommigen niet sporten.

Zoals gezegd voelt Alex zich vaker uitgeput door alle dingen die ze moet doen. Boodschappen doen is ook lastig; ze probeert zo goedkoop mogelijke voeding te kopen die zo voedzaam mogelijk is. Ze herinnert zich toen de melkprijs een tijd geleden omhoog ging: “En ik dacht: ja. Nu kan ik het niet meer betalen.” Ze maakt boodschappenlijstjes van producten waar ze niet zonder kan, zoals melk. De allergeedkoopste melk en eieren kan ze nu wel weer betalen. Verder zegt ze dat er maanden waren waarin ze geen menstruatieproducten kon kopen. In de tijd waarin de financiële stress het ergst was, en ze een financieel trauma opliep, viel ze ook veel af.

Eerder is al benoemd dat Sven ziek werd. Hij denkt dat de stress daar een oorzaak van is geweest. Zo heeft hij epileptische aanvallen gehad; sinds een tijdje heeft hij daar last van, een paar dagen voor het interview nog. Sven: "Ik had veel gewicht verloren en veel stress gehad. Slecht slapen en dat soort dingen. Ik wilde eigenlijk gewoon doorgaan. Maar ja, op een gegeven moment is het 'boem' in het lichaam. Het lichaam geeft het dan gewoon op. En toen heb ik die aanval gekregen." Hierop zei de huisarts dat hij het een half jaar rustiger aan moet doen. Jana gaat meestal naar de huisarts in haar thuisland Polen omdat dat minder gedoe is dan hier, zegt ze, maar dat kost ook geld. Jana: "Als je ziek bent moet je het soms gewoon zelf uitzitten in plaats van naar de dokter te gaan."

Ook Máxima heeft lichamelijke klachten die waarschijnlijk samenhangen met stress. Zij heeft af en toe erge pijn in haar borsten waardoor ze dan een tijdje niet meer kan bewegen. De huisarts wil haar niet doorverwijzen. Ze draagt zorg voor haar nachtrust; minimaal acht uur per nacht, en ook eet ze gezond, koste wat kost.

Naast sporten lukt het Eric nu om gezond te eten. Toen hij minder verdiende at hij minder goed. Eric: "Ik at eerlijk gezegd geen groenten. Ik kocht een blok tofu en wat rijst, en dat was dan mijn lunch en avondeten iedere dag." Ook heeft hij een tijdje gestolen van de supermarkt omdat hij geen eten kon betalen. "Ik denk dat wanneer mensen moeten stelen om te kunnen eten, er iets mis is met dit land." Hij is daarmee gestopt, omdat hij graag in Nederland wil blijven, en beseftte dat hij dan "serieuzer moet zijn". Inmiddels verdient hij genoeg om goed te eten, maar zorg blijft een probleem voor hem. Hij vertelt dat hij was aangereden op de fiets door een auto en last had van zijn been: "Toen ik gecrasht was dacht ik: oh, wat als het heel erg is en ik mijn verzekering moet aanspreken. Ik kan mijn eigen risico niet betalen." Ook zijn fiets was total loss, en hij dacht onmiddellijk aan de kosten van een andere fiets op marktplaats, van 50 of 60 euro. "Het voelde absurd om gewond te zijn en dan daaraan te denken: oh god, deze situatie kan me financieel ruineren. Dat laat zien hoe schrijnend de situatie is."

Kasper werkte op een gegeven moment zes dagen achter elkaar gewerkt, waarna hij vreselijk last had van zijn lichaam, omdat hij service-werk doet en alleen maar staat. Kasper: "Ja, financiële stress heeft invloed op mijn fysieke welzijn. Vooral na die marathon van zes dagen achter elkaar werken. Oh mijn god, mijn rug deed een week lang zoveel pijn. Mijn benen, ik voelde me 50 jaar. En pas een paar dagen geleden begon ik me weer normaal te voelen. Over het algemeen... ik slik wel vitaminen en magnesium en zo, maar soms voel ik me gewoon de hele tijd heel moe." Ook heeft hij niet veel te besteden aan eten, en eet nooit meer buiten de deur, maar maakt alles dat hij eet zelf klaar. 5 euro voor een kebab van een zaakje bij hem om de hoek kan hij zich niet permitteren.

Sven, Máxima, Kasper, Alex vertelden dat de stress en het vele werken in hun lichaam gaat zitten. Jana en Eric vertelden dat zorgkosten een probleem zijn, aan de anderen is dit helaas niet expliciet gevraagd. Máxima, Eric, Kasper en Alex benoemden dat het moeilijk is om zich goed te voeden, maar dat ze hier wel beter in zijn geworden. Alex zei ook dat ze soms geen menstruatiesproducten heeft kunnen kopen.

Woonsituatie

De woonsituaties van Máxima, Kasper en Eric zijn niet ideaal.

Eric betaalt 900 euro huur en Kasper 1200. Een goedkopere kamer is onvindbaar.

Máxima woont met acht anderen in een kraakpand in Heiloo. "Ik ben 41. Ik weet dat heel veel mensen van mijn leeftijd en ouder nog steeds met andere mensen moeten wonen, maar ja."

Hierdoor heeft ze ook heel hoge OV-kosten heeft, wel 700 euro per maand. Veel liever zou ze in Amsterdam wonen waarmee ze die OV-kosten kan besparen en ze ook een stadspas zou kunnen hebben voor korting op verschillende dingen, maar ze kan hier geen woning vinden.

Ook ontbreekt het in het kraakpand aan verwarming, kwam later ter sprake: "Ik zit graag in de bibliotheek, want daar is het warm in de winter. Want bij mij hebben we geen verwarming. We leven een beetje skeer."

Alex heeft in het verleden vreselijke pech gehad met kamers, toen ze in Utrecht moest wonen omdat er in Amsterdam geen kamers onder 1000 euro waren. Ze heeft toen veel conflicten gehad met haar huisbaas, maar kon ook niet weg. Deze situatie heeft meegespeeld in het financieel trauma dat ze toen heeft opgelopen. Nu betaalt ze ongeveer 500 euro, wat draaglijk is.

Sven woont met zijn partner in Amstelveen. Dat is niet ideaal, omdat hij daardoor hoge OV-kosten maakt als hij naar de universiteit gaat.

Jana kan haar huur betalen, omdat ze net genoeg financiele steun krijgt van de Poolse overheid om haar huur te betalen. DUO kan ze nog niet krijgen, omdat een internationale student daarvoor moet werken, en daar begint ze binnenkort mee.

Kasper, Eric en Máxima en Alex hebben veel last (gehad) van de wooncrisis. De eerste twee betalen heel hoge huur, Máxima kon überhaupt niets vinden in Amsterdam en leeft "een beetje skeer" in een kraakpand. Alex heeft in het verleden veel last gehad van het moeten blijven wonen in een kamer in Utrecht met een onredelijke verhuurder, ze kreeg er heel veel stress van. Sven en Máxima zijn veel geld kwijt aan openbaar vervoer. Jana kan haar huur betalen.

Bespreikbaarheid, hulp en toekomstvisie

Niet alle studenten bespreken hun financiele problemen. Ook zijn ze niet bezig met hun toekomstperspectief. Kasper en Máxima bespreken hun problemen met hun vrienden, wat oplucht. Eric, Alex en Jana hebben hun financiele stress niet of nauwelijks met iemand besproken.

Met Alex gaat het echt niet goed. Op de voorzichtige vraag hoe ze de toekomst ziet, zegt ze: "Ik kan er niet over liegen, uhm, het gaat mentaal zo slecht met me vanwege zoveel dingen die er spelen, dat ik eigenlijk niet echt een toekomst voor mezelf zie. Dat vooropgesteld. Zeg maar, ik kan niet ver in de toekomst kijken. Als ik erover nadenk, over hoe mijn financiele situatie daarbij komt, voel ik me heel verloren. Want werk vinden is ook zo moeilijk, en ik weet dat als ik een baan wil krijgen in het veld waar ik geïnteresseerd in ben, dan heb ik meer nodig dan alleen een bachelor. En het is gewoon allemaal zo moeilijk, en ik weet niet eens hoe ik mijn studieschuld ga afbetalen, bijvoorbeeld, of moet leven en een baan moet krijgen waarmee ik mijn

studieschuld kan afbetalen. Ik voel me zo verloren, ik zie geen toekomst. Ik weet niet wat ik zou doen als deze situatie erger en erger wordt, en inflatie erger en erger wordt, en het niet ophoudt, dan weet ik echt niet wat ik moet doen.” Alex heeft maar twee keer aan iemand verteld dat ze financiële problemen had, één van die keren was toen haar laptop stuk ging, en haar vriend vroeg waarom ze niet gewoon een nieuwe zou kopen. Ze voegt eraan toe: “Het feit dat je geboren bent in een familie die het financieel moeilijk heeft, of een lager inkomen heeft dan andere families, dan ben je *fucked*. Want je komt misschien niet uit de situatie, het lukt niet om een hoger inkomen te verdienen. Zelfs als je probeert om een iets betere toekomst te krijgen, dan lukt het niet, want het zullen altijd de mensen zijn die het geluk hadden om een financieel stabielere gezinssituatie te hebben die de beste educatie en het beste netwerk hebben.” Kasper denkt helemaal niet na over de toekomst. “Het is op het moment mijn laatste zorg. Ik bedoel, op dit moment maak ik schulden bij de Nederlandse overheid. [...] Ik wil me geen zorgen maken over de toekomst.” Hij denkt dat zijn toekomst op een gegeven moment wel normaal zal zijn, maar dat hij dan helemaal niets gespaard zal hebben. Maar tot die tijd zal hij waarschijnlijk jarenlang van maand tot maand leven, zonder zekerheid in het geval dat hij zijn baan verliest, schat hij in. Recentelijk is hij meer is gaan praten over zijn financiële situatie, en spreekt zich soms uit. Bijvoorbeeld een keer toen iemand zei dat ze te weinig geld had, maar wel een laserbehandeling van 800 euro had genomen. Toen dat gezegd werd, liep hij de kamer uit. “Waar zou ik me eigenlijk voor moeten schamen? Weet je, het is niet mijn fout. Sommige mensen zijn heel begripvol omdat zij ook in zo’n situatie geweest zijn. Maar veel mensen... ach ja, wanneer ik er mensen over vertel wil ik gewoon mijn hart luchten. Maar ik verwacht dan niet dat ze... ik wil ook niet dat ze medelijden met me gaan hebben.” Steun en hulp heeft hij gekregen van zijn beste vriendin met wie hij nu samenwoont; zij heeft meer geld, en heeft de borg van hun appartement bijvoorbeeld betaald. Zonder dat het mogelijk zou zijn om hulp te vragen in geval van nood had hij het niet gered, zegt Kasper: “In mijn eerste jaar is het me gelukt om een goed support-netwerk te bouwen van mensen die me kunnen helpen, als dat nodig is. Dat is waarom ik niet verhonger.”

Eric: “Ik weet niet of er een soort mentale blokkade is of zo, maar ik heb het er nog met niemand over gehad.” Eric wil liever niet geholpen worden door zijn vrienden: “Het is niet de soort band die ik met mijn vrienden wil hebben.”

Máxima heeft het wel heel open met haar vrienden en omgeving over haar financiële situatie: “Ik zie dat heel veel mensen daar moeite mee hebben, ook met persoonlijke shit. [...] maar dat heb ik niet, ik praat heel graag over wat er gebeurt in mijn leven.” Zodoende kunnen haar vrienden haar helpen, bijvoorbeeld als ze soms uit eten gaan; dan betalen haar vrienden voor haar. Ook sommige docenten strijken soms een hand over hun hart, zodat ze haar vakken kan halen: “Ik heb twee docenten die altijd langs mijn werk lopen. Die zien me daar altijd, en van die twee docenten mocht ik dingen herkansen.”

Gevraagd naar haar toekomstperspectief zegt Jana: “Het enige dat ik kan doen is hard werken. Maar ik bedoel, zoveel mensen van mijn studie en mijn vrienden moeten dat doen, het is een soort van genormaliseerd.”

Twee van de studenten bespreken hun financiële stress. Daardoor kunnen ze steun en hulp krijgen van hun omgeving. De rest bespreekt het liever niet. Allemaal denken ze liever niet na

over de toekomst. Kasper gaat er bijvoorbeeld vanuit dat het ooit wel goed zou kunnen, Alex ziet de toekomst somber in.

Discussie

Allereerst is het belangrijk om te benoemen dat het onderzoek is gedaan aan de hand van een kleine sample, wat waarschijnlijk niet representatief is voor de studenten met financiële stress aan de Universiteit van Amsterdam. Op één participant na hebben alle deelnemers de status van internationale student, maar aan de hand daarvan kan niet gesteld worden dat studenten die opgegroeid zijn in Nederland, geen last hebben van financiële stress. Ook is er een groot verschil tussen het wel (EER-student) of niet (niet-EER-student) kunnen ontvangen van studiefinanciering, omdat het kunnen ontvangen van studiefinanciering studenten in staat stelt om maandelijks meer dan 1000 euro te kunnen ontvangen (waarvan in ieder geval een deel in de vorm van een lening). Blijkbaar sluit de mogelijkheid tot maximaal lenen financiële problemen niet uit; drie van de deelnemers ontvangen studiefinanciering, maar dit moet nog verder onderzocht worden.

Verder is er meer kwantitatief onderzoek nodig naar financiële stress onder studenten. Daarmee kan vastgesteld worden hoeveel studenten er welke mate van financiële stress en geldtekort ervaren, nu de basisbeurs heringevoerd is, maar de koopkrachtregel vervallen. Ook is het aan te bevelen om te onderzoeken in welke mate deze problemen studenten mét en studenten zonder international-status treffen. Ook kan het relevant zijn om te weten wat de uitloop van studenten met financiële stress de universiteit kost.

In de resultaten komen enkele dingen naar voren waar niet naar gevraagd was, of waar verkeerd naar gevraagd is. Uit de interviews bleek dat studenten met financiële stress naast geldtekort ook tijdtekort ervaren, omdat zij zo veel mogelijk werken. De vraag naar de impact van financiële stress op ontspanning, vrijetijdsbesteding en hobby's bleek daarom niet erg zinvol; tijd daarvoor hadden ze vrijwel niet. Verwacht werd dat het vinden van ontspanning met veel stress aan het hoofd lastig zou zijn, maar de situatie bleek wel degelijk ernstiger dan dat. Ook de vraag naar de fysieke gezondheid van studenten had beter verruimd kunnen worden naar 'gezondheid en zorg'. Uit de interviews bleek namelijk dat financiële stress over het algemeen niet, zoals vooraf verwacht, fysieke klachten zou veroorzaken, maar dat er vooral sprake is van benodigde zorg, die niet uitgevoerd kan worden omdat deze niet kan worden betaald.

Helaas is er niet gevraagd of de deelnemers te maken hebben met menstruatiermoede (het niet of moeilijk kunnen betalen van menstruatieproducten). Alex benoemde zelf dat ze die soms niet kon kopen, en waarschijnlijk geldt dat ook voor andere studenten met financiële stress, op het moment dat iemand ook geen eten kan betalen. Daarom zal in het volgende hoofdstuk aanbevolen worden dat de onderwijsinstelling menstruatieproducten gratis en toegankelijk beschikbaar maakt om studenten wanneer zij op de universiteit zijn van deze kosten te ontlasten.

Conclusie en aanbevelingen

De brede conclusie die getrokken kan worden, is dat financiële stress op alle onderzochte onderwerpen een negatieve invloed heeft, waardoor studenten belemmerd worden in hun fysieke en mentale gezondheid, hun sociale leven, hun ontspanning en in hun studie. Allen zitten zij in de knel; als ze bijvoorbeeld ziek worden en zorg nodig hebben of niet meer kunnen werken, kan het al misgaan.

Op universiteiten en hogescholen geldt een zorgplicht. Zij worden geacht studenten in deze situaties binnen hun macht te helpen bij het studeren. Onder de zorgplicht van universiteiten en hogescholen valt dat zij rekening moeten houden met bijzondere of persoonlijke omstandigheden, bijvoorbeeld bij afweging van studieresultaten en het treffen van voorzieningen voor financiële ondersteuning (Dopmeijer & Schreurs, 2023, p.5).

De conclusies van dit onderzoek brengen enkele aanbevelingen naar voren om studenten die bij de studieadviseur kenbaar gemaakt hebben dat zij te maken hebben met financiële stress te helpen. Deze luiden als volgt:

- Het verlenen van vrijstelling van aanwezigheid bij hoor- en werkcolleges aan deze studenten, op momenten dat zij moeten werken;
- Inventariseren of er voor deze studenten extra herkansingen of meer coulance met deadlines mogelijk is;
- Het aanbieden van gratis menstruatieproducten op goed bereikbare plekken;
- Het promoten van het naar de studieadviseur treden bij financiële stress, op een manier die de schaamte vermindert en de drempel verlaagt;
- Het promoten van het profileringsfonds als plek om naartoe te gaan met financiële stress, en het toevoegen van de volgende potjes voor studenten met financiële stress:
 - Een potje voor hulp bij het betalen van hun OV-kosten;
 - Een potje voor hulp bij het bekostigen van noodzakelijke studiematerialen;
- Het organiseren van budgetcoaches net als er zijn op mbo's ook op het hbo en wo, waar studieadviseurs naar kunnen verwijzen;
- Als instelling lobbyen tegen overheidsplannen die de financiële situatie van studenten ernstig ondermijnen, zoals de langstudeerboete.

Uitvoering van deze aanbevelingen zal studenten met financiële stress en armoede enigszins ontlasten, wat broodnodig is.

Literatuur

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023, 9 oktober). Studieschuld opgelopen tot 28 miljard euro.

Centraal Bureau Voor de Statistiek.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/41/studieschuld-opgelopen-tot-28-miljard-euro>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024, 9 oktober). Minder mensen met studieschuld. *Centraal Bureau*

Voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/41/minder-mensen-met-studieschuld>

Dopmeijer, J. M., Nuijen, J., Busch, M. C. M., Tak, N. I., & RIVM, Trimbos-instituut en GGD GHOR Nederland. (2021). *Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs Deelrapport I Mentale gezondheid van studenten in het hoger onderwijs.*

<https://doi.org/10.21945/RIVM-2021-0194>

Dopmeijer, J., Scheeren, L., Van Baar, J., Bremer, B., Trimbos-instituut, ECIO, RIVM, Bolinski, F., Van Den Brink, C., Busch, M., Den Hollander, W., Schouten, F., Van Der Horst, M., Kleinjan, M., Marissen, A.-W., & Nuijen, J. (2023). *Harder Better Faster Stronger? Een onderzoek naar risicofactoren en oplossingen voor prestatiedruk en stress van studenten in het hbo en wo* (Door Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap).

<https://www.trimbos.nl/wp-content/uploads/2023/06/AF2084-Harder-Better-Faster-Stronger.pdf>

Dopmeijer, E. Al., & Schreurs. (2023). Zorgplicht van hogescholen en universiteiten. In *Zorgplicht van hogescholen en universiteiten* (Vol. 2, pp. 3–21).

https://ecio.nl/wp-content/uploads/sites/2/2023/12/ECIO_119_Zorgplicht_van_hogescholen_en_universiteiten_2023_tg-1.pdf

Financiële situatie van mensen met ernstige psychische aandoeningen. (2022). In *Trimbos Instituut*

[Report]. Geraadpleegd op 14 oktober 2024, van

<https://www.trimbos.nl/wp-content/uploads/2024/07/TRIAF2117-Factsheet-panel-Psychisch-Gezond-en-Financien.pdf>

Fonds Slachtofferhulp. (2024, 8 juli). *Geldzorgen en stress, de gevolgen van financiële problemen*.

<https://fondsslachtofferhulp.nl/nieuws/financiele-problemen-geldzorgen-stress/>

Groen, A., Van den Enden, G., & Veerman, N. (2024). Nibud Studentenonderzoek 2024: Onderzoek naar de geldzaken van mbo-, hbo- en wo-studenten. In *Nibud*. Nationaal Instituut budgetvoorlichting. Geraadpleegd op 15 oktober 2024, van

<https://www.nibud.nl/onderzoeksrapporten/rapport-studentenonderzoek-2024/>

Jongers, T. 'S. (2024). *Armoede uitgelegd aan mensen met geld*.

Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag. (2024). *Financiële stress | Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag*. <https://www.kcepg.nl/themas-/financiele-stress->

Mani, A., Mullainathan, S., Shafir, E., & Zhao, J. (2013). Poverty impedes cognitive function. *Science*, 341(6149), 976–980. <https://doi.org/10.1126/science.1238041>

Miché, M., Withaar, A., Özügüzel, M., Weehuizen, E., Interstedelijk Studenten Overleg, Landelijke Kamer van Verenigingen, Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs, & Landelijke Studentenvakbond. (2024). *Brandbrief over heroverweging (her)introductie langstudeerboete per collegejaar 2026/2027*.

<https://iso.nl/wp-content/uploads/2024/06/Brandbrief-ISO-LSVb-LKvV-en-JOBmbo-Heroverweeg-herintroductie-langstudeerboete-1.pdf>

Nederlandse Spoorwegen. (2024, 17 september). *Prijs treinkaartje stijgt in 2025 met 6 procent*. Prijs Treinkaartje Stijgt in 2025 met 6 Procent.

<https://nieuws.ns.nl/prijs-treinkaartje-stijgt-in-2025-met-6-procent/>

Oorzaken en gevolgen van geldzorgen bij jongeren | Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.).

<https://www.nji.nl/armoede/oorzaken-en-gevolgen-van-geldzorgen-bij-jongeren>

Studenten gaan minder vaak op kamers | Nederlands Jeugdinstituut. (2023, 7 september).

<https://www.nji.nl/nieuws/studenten-gaan-minder-vaak-op-kamers>

Team Kamernet. (2023). Kamernet verhuurrapportage.

<https://resources.kamernet.nl/content/pdf/kn-reportage-202401-web.pdf>

Van der Velden, P., van, Contino, C., Das, M., & Muffels, R. (2022). Invloed financiële problemen op angst en depressieklachten. In *De Psycholoog*.

<https://www.tijdschriftdepsycholoog.nl/wp-content/uploads/2022/11/Van-der-Velden-P.-Contino-C.-Das-M.-en-Muffels-R.-2022.-Invloed-financiele-problemen-op-angst-en-depressieklachten.-De-Psycholoog-11-32-42..pdf>

Van Goinga, E. (2024, 10 oktober). *Rente op studielening nog steeds veel hoger dan beloofd* “Studenten blijven hier hun hele leven last van hebben!” Landelijke Studentenvakbond.

<https://lsvb.nl/2024/10/10/rente-op-studielening-nog-steeds-veel-hoger-dan-beloofd-studenten-blijven-hier-hun-hele-leven-aan-vast/>

Bijlage 1: Werving participanten

Werving van participanten is gedaan door het sturen van de volgende email naar studieadviseurs van de Universiteit van Amsterdam. Zij hebben studenten doorverwezen, en de oproep, of hun eigen omschrijving daarvan, geplaatst op de Canvas-pagina van enkele studies. Studenten hebben naar aanleiding daarvan een email gestuurd.

Onderzoek financiële stress onder studenten

Beste studenten,

Wij zijn ASVA Studentenvakbond, en we doen een onderzoek naar financiële stress onder studenten in Amsterdam. Dit zal op 4 april gepresenteerd worden tijdens een informatie/netwerkevent waar onder andere de gemeente, onderwijsinstellingen, studentenorganisaties aanwezig zullen zijn. Op deze manier wil ASVA financiële stress in Amsterdam agenderen, zodat het structureel aangepakt kan worden.

Heb je helaas ervaring met financiële stress, en zou je (anoniem) je verhaal willen delen voor ons onderzoek? Stuur dan een mailtje naar swz@asva.nl, en dan nemen we contact met je op, om een klein interview te plannen. Je kunt ook een mailtje sturen om updates over dit project te ontvangen, waaronder toekomstige evenementen over financiële problemen/stress.

Bedankt!

Research financial stress among students

Dear students,

We are ASVA Student Union, and we are investigating financial stress among students in Amsterdam. This will be presented on April 4th during an information/networking conference attended by the municipality, educational institutions, student organisations and others. In this way, ASVA wants to put financial stress on the agenda in Amsterdam, for it to be addressed structurally.

Do you unfortunately have experience with financial stress, and would you like to (anonymously) share your story to help our research? Please send an email to swz@asva.nl, and we will get back to you, to schedule a small interview. You can also send an email if you would just like to receive updates on this project, including future events addressing financial problems/stress.

Thank you in advance!

Bijlage 2: Interviewvragen

Achtergrond

1. Wat is je leeftijd en studiejaar?/ What is your age and year of study?
2. Hoeveel werk je naast je studie?/ How much do you work next to your studies?
3. Krijg je een beurs?/ Do you receive a scholarship?
4. Hoe zou je je financiële situatie omschrijven?/ How would you describe your financial situation?
5. Wanneer zijn de financiële problemen begonnen?/ When did the financial problems start?
6. Wat is de oorzaak van de financiële problemen?/ What is the cause of the financial problems?
7. Welke rol speelt inflatie?/ What role does inflation play?

Huidige situatie en ervaring van financiële stress

8. Wat doet financiële stress met je?/ How does financial stress influence your mental wellbeing?
9. Welke impact heeft financiële stress op je studie?/ Which impact does financial stress have on your studies?
10. Welke impact heeft financiële stress op je sociale leven?/ Which impact does financial stress have on your social life?
11. Welke impact heeft financiële stress op je vrijetijdsbesteding en hobby's?/ Which impact does financial stress have on your free time and hobbies?
12. Welke impact heeft financiële stress op je fysieke gezondheid?/ Which impact does financial stress have on your physical health?
13. In hoeverre heeft financiële stress invloed gehad op je woonsituatie?/ How did financial stress influence your housing situation?
14. Kun je voorbeelden noemen van lastige financiële keuzes die je tijdens je studententijd hebt moeten maken?/ Can you give examples of difficult financial choices that you had to make during your time as a student?

Hulp, bespreekbaarheid en toekomstperspectief

15. Praat je met je omgeving over je financiële situatie?/ Do you talk about your financial situation with people around you?
16. Heb je weleens hulp gehad met financiën?/ Did you ever have help with your financial situation?

17. Welke hulp zou je grip geven op je situatie?/ Which help could be useful for you?
18. Zou de onderwijsinstelling je ergens bij kunnen helpen, zo ja hoe?/ Can the university help you in any way?
19. Hoe zie je je toekomst op financieel vlak tegemoet?/ How do you imagine your future financially?
20. Zou je nog iets willen toevoegen over je ervaring met financiële stress?/ Would you like to add anything to the topic of financial stress?

Bijlage 3: Interviewtranscripten

Beschikbaar op aanvraag (44 pagina's)